

23.02.2015

POL-2015-231

Voimassaoloaika

1.3.2015 - 31.12.2019

Säädöseruste

Laki poliisin hallinnosta (110/1992) 4 §

Laksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) 22 §

Poliisilaki (872/2011) 9 luku 1 §

Muuttaa/Kumoo

2020/2012/312, 1.2.2012 Poliisin virka-apu lastensuojelulain nojalla sijoitettujen lasten tavoittamiseksi

Kohderyhmät

Poliisi

Poliisin virka-apu lastensuojelulain nojalla sijoitettujen lasten tavoittamiseksi

1. Taustaa

Poliisille tulee päivittäin virka-apupyynnöitä, jotka koskevat lastensuojelulain nojalla sijoitettujen lasten poistumisia ja karkaamisia sijoituslaitoksista. Virka-apupyynnöitä tulee poliisille lapsen laitokseen sijoittaneilta viranomaisilta sekä suoraan lasten sijoituspaikoista. Pyynnöt ovat koskeneet mm. laitoksista poistuneiden lasten etsintää, noutamista, kiinniottamista ja kuljettamista takaisin laitoksiin.

2. Kadonnut henkilö

Henkilön katoaminen on poliisilain (872/2011) 1 §:n 2 momentin perusteella poliisin tutkittavaksi (etsintävelvollisuus) säädetty asia ja kuka tahansa voi ilmoittaa siitä poliisille. Tällöin poliisi pyrkii tavoittamaan kadonneeksi ilmoitetun henkilön sen toteuttamiseksi, ettei tällä ole hätää. Ilmoituksen johdosta suoritettavat toimenpiteet riippuvat tilanteesta.

Poliisi suorittaa aktiivista etsintää ja tutkintaa kadonneen löytämiseksi, jos

- tämän voidaan epäillä eksyneen tai
- joutuneen rikoksen tai onnettomuuden uhriksi tai
- tämän voidaan muuten epäillä olevan konkreettisesti vaarassa (esim. itsetuhoisen käyttäytyminen, kylmä vuodenaika) tai
- kadonnutta ei ole kohtuullisessa ajassa muuten tavoitettu ("kohtuullinen aika" on tulkittava kulloisenkin tilanteen mukaan, eikä sitä voi ohjeella määritellä)

Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä vakavammin poliisin tulee asiaan suhtautua. Poliisilla on toimivaltaa ryhtyä henkilöä suojaaviin välttämättömiin toimenpiteisiin myös vastoin tämän itsensä tahtoa.

Kadonneen henkilön etsinnässä noudatetaan Poliisihallituksen antamaa ohjetta "Kadonneen henkilön etsintä ja poliisitutkinta" (2020/2013/3057).

3. Sosiaalihuollon viranomaisen toimenpiteet luvatta sijoituslaitoksesta poistuneen lapsen tavoittamiseksi

Jos kyseessä on pelkästään luvatta sijoituslaitoksesta poistunut lapsi jonka ei epäillä olevan konkreettisesti vaarassa, kyseessä on ensisijaisesti lastensuojelutehtävä. Mikäli poliisilta näissä tilanteissa odotetaan aktiivisia toimenpiteitä, sosiaalihuollon viranomaisen tulee pyytää poliisilta virka-apua.

Apulaisoikeusasiamies on todennut päätöksessään Dnro 2244/4/07, että sosiaalihuollon viranomaisella on oikeus pyytää poliisilta tarpeellista virka-apua laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22 §). Sosiaalihuollon viranomaisella on siten oikeus pyytää poliisilta virka-apua huostaan otetun lapsen etsimiseksi tai noutamisen mahdollistamiseksi esimerkiksi lastenkotiin tai sijaiskotiin, sillä sosiaalihuollon viranomaisella on lastensuojelulain (417/2007) 45 §:n mukaan oikeus päättää huostaan otetun lapsen olinpaikasta.

Lastensuojeluviranomainen on kunnan sosiaalihuollosta vastaava toimielin tai sen asettama vaatimukset täyttävä viranhaltija.

4. Virka-apupyynnö

Virka-avun pyytäjän tulee olla kyseisen lapsen kohdalla toimivaltainen viranomainen, joka on lapsen sijoittamisesta päättänyt sosiaaliviranomainen. Pyytäjän hierarkkista asemaa ei ole määriteltä. Yksityiset perhe- ja pienryhmäkodit eivät ole viranomaisia eivätkä siten voi pyytää virka-apua viranomaisen roolissa.

Valtion koulukotien johtajat tai heidän valtuuttamansa virkamiehet voivat tehdä poliisille virka-apupyynnön, koska ovat virkavastuulla toimivia virkamiehiä.

Joissakin kunnissa sosiaalihuollon viranomaisen toimivaltaa on valtakirjalla pyritty delegoimaan mm. yksityisille perhe- tai pienryhmäkodeille. Perustuslain 124 §:n mukaan merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan kuitenkin antaa vain viranomaiselle. Myös Kuntalain 44 §:n mukaan tehtävää, jossa käytetään julkista valtaa, hoidetaan virkasuhteessa. Useisiin lastensuojelulaissa säädettyihin sosiaalihuollon viranomaisen tehtäviin sisältyy julkisen vallan tai merkittävää julkisen vallan käyttöä, jota ei voida valtakirjalla siirtää yksityiselle taholle.

Kunnat ovat sosiaalihuoltolain (17.9.1982/710) mukaan velvollisia järjestämään alueellaan sosiaalipäivystyksen. Sosiaalipäivystyksen tehtäviin kuuluvat myös tämän ohjeen mukaisten virka-apupyynnöiden tekeminen virka-ajan ulkopuolella, elleivät kunnat ole muuta päättäneet.

Virka-apua on pyydetävä kirjallisesti. Kiireellisissä tapauksissa pyynnön voi tehdä myös suullisesti, mutta se tulee jälkepäin vahvistaa kirjallisesti. Virka-apua pyydetään lähtökohtaisesti lapsen sijoituspaikkakunnan poliisilta, riippumatta siitä, minkä kunnan sosiaalihuollon viranomaisen virka-apua pyytää.

Virka-apupyynnöstä tulisi ilmetä:

- kohdehenkilö - myös henkilötunnus
- kohdepaikka ja miten se liittyy kohdehenkilöön
- pyydetävä virka-aputoimi ja sen perusteet
- säädösperuste, johon virka-apupyynnön perustuu
- virka-aputoimen esitetty ajankohta
- pyytäjän nimi, virka-asema ja yhteystiedot (myös virka-ajan ulkopuolinen aika huomioiden)
- pyytäjän puolesta mahdollisesti toimivan henkilön yhteystiedot
- pyynnön allekirjoitus ja päiväys

5. Poliisin antama virka-apu

Yleisenä periaatteena lastensuojeluasioissa on se, että lapsen etu tulee ottaa huomioon viranomaisten kaikissa toimenpiteissä. Antaessaan virka-apua lastensuojeluun liittyvissä asioissa poliisin tulee valita sellaiset menettelytavat, että lapsen tai nuoren oikeusturva ja etu ovat turvatut.

Poliisin velvollisuudesta antaa virka-apua säädetään poliisilain (872/2011) 9 luvun 1 §:ssä. Poliisin antamasta virka-avusta on kysymys silloin, kun poliisin toimivaltuuksia tarvitaan lastensuojeluviranomaisen tehtävällä tämän omien toimivaltuuksien lisäksi esimerkiksi vastarinnan murtamiseen, lukitusten avaamiseen, väkivaltaisen lapsen hillitsemiseen, tms. Virka-apusäännöksellä ei ole tarkoitus tarjota pelkästään työvoima- eikä kuljetus-apua.

Poliisin antaessa sosiaalihuollon viranomaisella virka-apua ns. koulukotikarkurijutuissa erityisen merkityksellinen lainkohta on poliisilain 2 luvun 4 §:

Poliisilaki 2:4 §

Etsintä henkilön kiinniottamiseksi

Poliisimiehellä on oikeus tämän lain 6 luvussa tarkoitettuun poliisitutkintaan noudettavan henkilön löytämiseksi toimittaa kotietsintä tai paikanetsintä siten kuin pakkokeinolain 8 luvussa säädetään.

Etsinnästä päättää päällystöön kuuluva poliisimies. Muu poliisimies voi ilman päällystöön kuuluvan poliisimiehen päätöstä toimittaa etsinnän silloin, kun sen välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä.

Mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös poliisin muulle viranomaiselle antamaa laissa säädettyä virka-apua henkilön kiinniottamiseksi. Tällaisesta etsinnästä päättää päällystöön kuuluva poliisimies

Edellä mainitun lainkohdan mukaan poliisimiehellä on oikeus päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä toimittaa yleinen kotietsintä poliisitutkintaan noudettavan löytämiseksi hänen hallinnassaan olevassa paikassa.

Yleinen kotietsintä saadaan toimittaa muualla kuin etsittävän henkilön hallinnassa olevassa paikassa vain, jos etsittävän henkilön voidaan erittäin pätevin perustein olettaa olevan siellä.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanoton Dnro 2446/08 mukaan edellä mainitun lainkohdan edellyttämien ”erittäin painavin perusteiden” olemassaolon arviointi kuuluu poliisille.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanoton Dnro 2446/08 mukaan lainsäädännössämme ei ole säännöstä, joka edellyttäisi sosiaaliviranomaisen läsnäoloa virka-aputilanteessa. Apulaisoikeusasiamies viittasi lastensuojelulain säännöksiin ja totesi, että kaikki lapseen kohdistuvat toimenpiteet on suoritettava mahdollisimman hienovaraisesti ja lasta järkyttämättä. Apulaisoikeusasiamies katsoi, että sosiaaliviranomaisten läsnäolo poliisin suorittaessa virkatehtävää saattaa joissakin tapauksissa olla hyvinkin perustelua ja jopa suositeltavaa. Yleisestikin sosiaaliviranomaisten läsnäoloa on pääsääntöisesti pidettävä lapsen edun mukaisena ja siihen tulisikin mahdollisuuksien mukaan pyrkiä.

Oikeusasiamiehen ratkaisun Dnro 2308/4/03 mukaan poliisilla ei ole lähtökohtaisesti oikeutta arvioida virka-apupyynnön tarpeellisuutta vaan virkaavun tarpeen arvioi sosiaalihuollon viranomainen. Poliisi voi oikeusasiamiehen mukaan kieltäytyä virka-avun antamisesta ainoastaan, jos kysymys on selkeästi lainvastaisesta virka-apupyynnöstä.

Virka-apua ei kuitenkaan anneta, jos virka-avun pyytäjällä ei ole toimivaltaa pyynnön tekemiseen. Mikäli virka-apupyyntö on merkittävästi puutteellinen eikä sitä pyynnöstä täydennetä, voidaan virka-avun antamisesta myös kieltäytyä.

Poliisi voi siirtää virka-avun antamisen itselleen sopivampaan tarkoituksenmukaiseen ajankohtaan, ellei virka-aputehtävä ole kiireellinen.

Poliisi ratkaisee itse aina mahdollisen voimankäytön laadun ja määrän. Voimankäytön suhteellisuutta arvioitaessa otetaan huomioon virka-avun pyytäjän näkemys asiasta, huomioiden kuitenkin se, ettei sosiaaliviranomaista ole koulutettu soveltamaan poliisin voimankäytösäännöksiä. Virka-aputehtäviä koskevat myös muutkin poliisilain toimintaperiaatteet.

Päätöksen virka-avun antamisesta tekee päällystöön kuuluva poliisimies, jollei laissa toisin säädetä. Päätökseen ei voi hakea muutosta valittamalla.

6. Poliisiasiain tietojärjestelmään (PATJA) tehtävät merkinnät

Virka-apupyynnön vastaanottamisesta tulee laatia PATJA -järjestelmään S-ilmoitus nimikkeellä ”Virka-apu toiselle viranomaiselle” (järj.nro 1102) tarkenteena ”Lastensuojeluviranomaiselle”.

Ilmoitukseen laaditaan etsintäkuulutus, kiireellisissä tapauksissa jo ennen kirjallista virka-apupyyntöä. Jos asiassa on epäiltävissä, että lapsi saattaisi jo olla, tai pyrkiä ulkomaille, tulee etsintäkuulutus laajentaa Schengen- ja Interpol-kuulutuksiksi. Kuulutuksen toimenpidepyyntönä käytetään ”Otetta-

va kiinni / ja siitä ilmoitettava" tai "Otettava kiinni / ja toimitettava". Toimenpidepyyntöä tarkennetaan kuulutuksen selostuksessa. Kuulutuksen viimeiseksi voimassaolopäiväksi merkitään päivämäärä, jona henkilö täyttää 18 vuotta. SIS -järjestelmään laajennettaessa tehdään artikla 32 mukainen turvasäilöönotto -kuulutus. Interpol-kuulutus tehdään Keskusrikospoliisin Viestiliikennekeskuksessa (ks. 7. B). Ilmoitus jätetään avoimeksi (AV-tila).

Jos asiassa tehdään poliisilain 2 luvun 4 §:ssä tarkoitettu etsintä, siitä kirjaan kotietsintämääräys (KEM) ja -pöytäkirja (KEY) S-ilmoituksen yhteyteen, perusteella "Etsintä henkilön kiinniottamiseksi (poliisilaki 13 §)".

Jos kuulutettua henkilöä ei tavoiteta kohtuullisessa ajassa, lisätään laadittuun S-ilmoitukseen nimike "Kadonnut henkilö" (järj.nro 935), ja laaditaan sen yhteyteen kadonneen henkilön etsintäkuulutus. Kuulutuksen viimeiseksi voimassaolopäiväksi merkitään 31.12.2099, ja ilmoitus jätetään edelleen avoimeksi. Aiemmin laadittu etsintäkuulutus jätetään voimaan, koska alkuperäinen virka-aputoimenpide on suorittamatta.

7. Tapauskohtaisia esimerkkejä virka-apua annettaessa

Tapaus A

Poliisilta pyydetään virka-apua perustuen sosiaaliviranomaisille tulleeeseen vihjeeseen, jonka mukaan koulukotikarkuri oleskelee asunnossa X, jossa hän ei ole kirjoilla.

Poliisi antaa virka-apua paikalle menevälle sosiaaliviranomaisen edustajalle (lastensuojeluasetus 13 § ja poliisilaki 9 luvun 1 §).

Poliisi suorittaa henkilöetsinnän asunnossa X, jos se katsoo edellytysten etsinnälle täyttyvän. Suoritettaessa henkilöetsintä muualla kuin etsittävän henkilön hallinnassa olevassa paikassa saadaan kotietsintä toimittaa vain, jos etsittävän henkilön erittäin pätevin perustein voidaan olettaa oleskelevan siellä. Edellytysten arviointi kuuluu poliisille. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että pelkästään ylimalkainen epäily koulukotikarkurin mahdollisesta oleskelusta jossain asunnossa ei täytä etsinnän edellytyksiä. Aivan toinen asia on silminnäkijän (nimi ja yhteystiedot poliisilla) havainto henkilöstä kyseisessä asunnossa.

Poliisilaki 9 luku1 §

Poliisin antama virka-apu

Poliisin on annettava pyynnöstä muulle viranomaiselle virka-apua, jos niin erikseen säädetään. Poliisin on annettava virka-apua muulle viranomaiselle myös laissa säädetyn valvontavelvollisuuden toteuttamiseksi, jos virka-apua pyytävää viranomaista estetään suorittamasta virkatehtäviään.

Poliisi voi antaa virka-apua myös yksityiselle, jos se on välttämätöntä tämän laillisiin oikeuksiin pääsemiseksi ja oikeuden loukkaus on ilmeinen. Virka-avun antamisen edellytyksenä on lisäksi, että yksityistä estetään pääsemästä oikeuksiinsa ja oikeuksiin pääseminen edellyttää poliisin toimivaltuuksien käyttämistä.

Päätöksen virka-avun antamisesta tekee päällystään kuuluva poliisimies, jolle laissa toisin säädetä.

Poliisi päättää mahdollisista voimakeinojen käytöstä itse. Niiden tarpeellisuutta ja suhteellisuutta arvioitaessa otetaan huomioon virka-apun pyytäjän näkemys asiasta. Poliisi vastaa itse oman virka-apunsa - myös voimankäytön aiheuttamista kustannuksista.

Poliisi ei kuitenkaan maksa niitä kuluja, jotka aiheutuvat pyytävän viranomaisen omien toimivaltuuksien käytöstä. Esimerkiksi sosiaalihuoltolain (17.9.1982/710) 41 §:n (koskee vain tiettyjä sosiaalihuollon tarpeen selvittämistapauksia) perusteella virka-apua annettaessa vastuu sisäänpääsyn järjestämisestä, esimerkiksi lukkosepän hankkimisesta, kuuluu virka-apun pyytäjälle, ei poliisille.

Tapaus B

Poliisilta pyydetään virka-apua lapsen etsimiseksi. Virka-apua pyytäneen sosiaaliviranomaisen mukaan on mahdollista, että etsitty pyrkii tuttaviansa luo toiseen Schengen maahan tai hän on mahdollisesti lähtenyt isänsä, joka on Schengenin ulkopuolisen maan kansalainen, mukaan tämän kotimaahan.

Lapsesta tehdään Patjassa kansallinen etsintäkuulutus. Sosiaaliviranomaisilta pyydetään sijoittamispäätös ja maksusitoumus mahdollisten ulkomailta noutamisesta aiheutuvien kulujen maksamisesta. Patjassa laaditaan Schengenin sopimuksen artiklan 32 mukainen *turvasäilöönotto* -etsintäkuulutus. Tapahtuneesta ilmoitetaan välittömästi (24/7) Keskusrikospoliisin Viestiliikennekeskukseen (VLK), jonne toimitetaan jäljennökset mainituista dokumenteista sekä mahdollisuuksien mukaan valokuva etsitystä. VLK laatii lapsesta Interpol-kuulutuksen ja on tarvittaessa välittömästi yhteydessä eri maiden viranomaisiin.

Jos tapauksessa on syytä epäillä lapsikaappausta, tulee viivytyksettä kirjata R-ilmoitus ja tehdä ilmoitus syyttäjälle sekä ilmoittaa asiasta VLK:een. Syyttäjän tulee tässä tapauksessa mahdollisimman nopeasti tehdä päätös siitä, onko Eurooppalaisen pidätysmääräyksen (EAW) tekeminen mahdollista. Jos EAW päätetään tehdä, tulee epäilty esittää ensin poissaolevana vangittavaksi. Asian kiireellisyyden vuoksi VLK aloittaa artiklan 26 mukaisen kuulutuksen laatimisen valmistelun Schengenin tietojärjestelmään jo syyttäjän ryhtyessä EAW:n laatimiseen. Lapsikaappaustapauksessa tehdään epäilyistä EAW:n perusteella Viestiliikennekeskuksessa myös Interpol-etsintäkuulutus.

Karanneen lapsen kotimatka järjestelyistä vastaa sosiaaliviranomainen. Kaapatun lapsen palauttamiseen liittyy oma prosessinsa, josta vastaa Oikeusministeriö (Haagin sopimuksen alaiset maat) tai Ulkoasiainministeriö (muut maat). Palauttamisprosessin vireille saattamisesta vastaa lapsen huoltaja.

Tarvittaessa toimintaohjeita on saatavissa Keskusrikospoliisin Viestiliikennekeskuksesta 24/7.

Tapaus C

Poliisi on ottanut koulukotikarkurin kiinni ja selviää, että hänen sijoituspaikkansa on muualla Suomessa. Sosiaaliviranomaiset / koulukodin henkilökunta pyytää poliisia säilyttämään henkilöä useita tunteja, jotta he ehtivät paikalle hakemaan häntä.

Lastensuojelulain nojalla sijoitetun lapsen löytyessä vastuu hänen kuljettamisestaan ja säilyttämisestään on sosiaaliviranomaisella.

Sosiaaliviranomainen ei voi pyytää poliisilta tällaista virka-apua. Poliisin tulee kehottaa sosiaaliviranomaista järjestämään lapselle tilapäinen paikka lähempää muusta lastensuojelulaitoksesta. Se, että laitoksista ei löytyisi tilaa tai olisi riittävästi henkilökuntaa, ei voi olla syy pitää lasta poliisin tiloissa - poliisillakaan ei ole siihen tarkoitettuja tiloja eikä henkilökuntaa.

Tapaus D

Poliisilta pyydetään virka-apua koulukotikarkurin kuljettamiseksi kaukana sijaitsevaan sijoituspaikkaan.

Poliisi ei anna ns. työapua ja kuljeta henkilöä omalla kalustollaan, vaan antaa ns. henkilöllistä virka-apua ainoastaan kuljetuksen turvaamiseksi silloin, kun on syytä epäillä fyysistä vastarintaa.

Kuljetukset lähellä sijaitsevaan sijaishuoltopaikkaan voidaan hoitaa poliisin toimesta silloin, kun poliisi ottaa nuoren kiinni ja kuljettaminen poliisin toimesta on oman toiminnan kannalta tarkoituksenmukaista.

Poliisijohtaja

Seppo Kolehmainen

Poliisitarkastaja

Ari Alanen

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu Aspo-asianhallintajärjestelmässä. Poliisihallitus 23.02.2015 klo 14.23. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaamosta.

Jakelu

Poliisilaitokset
Keskusrikospoliisi
Suojelupoliisi
Poliisiammattikorkeakoulu
Poliisihallituksen yksiköt

Tiedoksi

Sisäministeriö, poliisiosasto
Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö